

צ-זכור
ערב פורים תשע"ד

דף ראשון

בין הדף היומי ופרשת השבוע

בין מן להמון

מניין לגמרא ש'מן' פירושו מזון? – לשם כך מביאה הגמרא פסוק מדניאל (א' ה') "וַיִּמַן לָהֶם הַמֶּלֶךְ דָּבָר-יוֹם בְּיוֹמוֹ מִפֶּת בַּג הַמֶּלֶךְ וּמֵיַיִן מִשְׁתֵּיו וּלְגַדְלָם..."

הרקע לפסוק זה הינו, סיפור דניאל וחבריו (ילדים באותה עת) המובאים בראשית הגלות לבית המלך ונמנעים לאכול ממאכלי המלך מטעמי כשרות. "ויאמר המלך לאשפנז רב-סריסיו להביא מבני ישראל ומזרע המלוכה ומן הפרתמים ילדים אשר אין בהם כל מום וטובי מראה ומשכילים ככל חכמה מודעי דעת ומביני מדע ואשר כוח בהם לעמד בהיכל המלך וללמדם ספר ולשון כשדים. וימן להם המלך דבר יום ביומו מפת בג המלך... ויהי בהם...דניאל חנניה מישאל ועזריה...וישם דניאל על לבו אשר לא יתגאל בפת בג המלך וביין משתיו...ויאמר שר הסריסים לדניאל ירא אני את אדוני המלך אשר מנה את מאכלכם ואת משתכם אשר למה יראה את פניכם זועפים מן הילדים אשר בגילכם וחייבתם את ראשי למלך ויאמר דניאל אל המלצר אשר מינה שר הסריסים...נסה נא את עבדך ימים עשרה ויתנו לנו מן הזרעונים ונאכלה ומים ונשתה" (דניאל א ג-יב).

שואלים המפרשים מדוע התנאים השתמשו בלשון כ"כ מרומזת "בְּכָדֵי מֶן" בשביל לציין כמות ג' סעודות ולא אמרוה במפורש? אחד התיאורים מובא בשם ר' יעקב אטלינגר בעל ה'ערוך לנר'. המשנה עוסקת כאן בשביעית, הנקראת בתורה 'שבת הארץ'. לכן נתנו שיעור ג' סעודות של שבת. ועניין זה של ג' סעודות בשבת נלמד מהמון, שכן המילה 'היום' מופיעה ג' פעמים בפרשת המון (שבת קי"ז). לכן השתמשו בלשון זו.

אך קשה, א"כ, מדוע לא הביאה הגמרא פסוק מפורש מפרשת המון במקום הפסוק מספר דניאל?

וייתכן לומר שמאחר ועסוקים בשביעית הקשורה לאיסורי מאכלות, הביאו פסוק מדניאל הקשור אף הוא לזהירותם של דניאל וחבריו באיסורי מאכלות.

דמותו של דניאל מקשרת אותנו למגילת אסתר שבערב קריאתה אנו נמצאים. כתוב במגילה "ותקרא אסתר להתך" – 'אמר רב התך זה דניאל ולמה נקרא שמו התך שחתכוהו מגדולתו' (מס' מגילה דף טו). על פי דברינו שלעיל בצירוף דברי המדרש קיים קשר נוסף בין אסתר לדניאל והוא שגם אסתר אוכלת זרעונים בבית המלך. אחשוורוש כדי להימנע מאוכל לא כשר. כך גם משה רבנו משה עוד משלב הינקות נזהר במאכלות אסורות. וכך קובעים מנהיגנו בגלות כמסמרות את המשמר ממאכלות אסורות. כאותו המשמר משינוי שמם, שפתם ולבושם. מלמדים אותנו מנהיגנו שחיבור זה למצוות א-לוקינו ולמסורות אבותינו גם אם הינו קשה לא פופולארי ו'רצוי (רק) לרוב אחיו' הוא זה שעומד לנו בהישרדותנו.

רעיון דומה מופיע גם בפרשתנו 'צו'. בתחילת הפרשה מצויים אנו על תרומת הדשן והוצאתו. בתרומת הדשן מצווה הכהן לקחת בכל יום בתחילתו אפר מאש המערכה ולהניחו במזרח המזבח לעיני כל. מסביר הרש"ר הירש (תלמיד ה'ערוך לנר') דשן זה משריפת קרבנות האתמול מעיד על החיבור והרציפות בעבודת השם. אחת לכמה זמן הכהן מצווה גם על הוצאת הדשן מחוץ למחנה לרמז גם על העשייה המחודשת הנדרשת מידי פעם בעבודת ה'. כל זאת ע"י שמירת החיבור למסורת אבותינו, מעשיהם ומסירות נפשם על כך.

בין (ו)מן' ל'המן' ולא בְּכָדֵי 'המן' מן התורה מניין? – שנאמר: 'וישבות המן...!'

במסכת סוכה דף לט עמוד א' מובאת משנה, העוסקת בדיני רכישת ארבעת המינים בשנת שמיטה.

וזו לשון המשנה: "הלוקח לולב מחברו בשביעית נוטן לו אתרוג במתנה לפי שאין רשאי ללקחו בשביעית".

לפני שנסביר בקצרה משנה זו יש להקדים הקדמה בהלכות שביעית (החלה בשנה הבעל"ט). קיימת מצווה, השייכת לקדושת פירות שביעית והיא מצוות ביעור פירות שביעית. מצווה זו מחייבת את הבעלים לבער מביתו פירות שביעית כאשר הם כלים מן השדה. מצווה זו מפורשת בתורה בפרשת בהר (ויקרא כה ו-ז) שם נאמר: "והייתה שבת הארץ לכם לאכלה... ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכול". מסביר רש"י: מהסמיכות שבפסוק בין הבהמה לחיה, למדים שכל זמן שהחיה אוכלת מן השדה, יכולה הבהמה לאכול מהבית. ברגע שנגמר היבול לחיה בשדה, אסור להאכיל לבהמה מהסחורה שבבית.

כידוע פירות שביעית הם הפקר לכל, וכל אדם רשאי לאסוף פירות כדי אכילת בני ביתו. שוויון זה קיים כל עוד יש פירות בשדה וכל הרוצה יכול לאסוף. אך בסוף העונה כשכלים הפירות מן השדה ייתכן מצב בו אדם אסף כמות גדולה וחברו לא הספיק, ובכך הופר השוויון. תכליתה של מצוות ביעור היא, שכשאין עוד פירות בשדה, חובה על כל המחזיק פירות שביעית בביתו להפקירם ולחלקם מחדש. דין זה אמור גם לגבי מעות שקנו בהם פירות שביעית (בין בדרך מותרת ובין בדרך אסורה). אותן מעות המהוות חֶלֶף פירות השביעית נתפסת בהן קדושת הפירות ואף אותן חייבים לבער.

משנתנו דנה, אפוא, במקרה בו המוכר של ד' המינים הנו עם הארץ. במקרה זה קיים חשש כי המוכר לא יבער את המעות אותן הוא מקבל תמורת הד' מינים של שביעית.

אגב, ניכר מהמשנה, כי הבעיה קיימת רק באתרוג והגמרא להלן מסבירה מדוע. כידוע שלכל גידול מועד אחר לפיו נקבעת תחילת קדושת השביעית שבו. בפירות האילן המועד הקובע הוא חניטת הפרי. פירות שחנטו בשנה שישית על אף שייקטפו בשביעית לא תחול עליהם קדושה. רק פירות שחנטו בשביעית תחול עליהם קדושה לכשייקטפו בשמינית. שונה האתרוג משאר פירות האילן, שבו הקדושה חלה לפי מועד לקיטתו מן העץ (כירקות). סביר להניח כי האתרוגים הנמכרים בערב חג סוכות של שנת שמיטה נקטפו בסמוך למכירתם, דהיינו בשמיטה, ולכן חלה עליהם קדושת שביעית.

הפתרון המוצע במשנה הוא שהמוכר יתן את האתרוג לקונה במתנה. מוסיפה הגמרא שאם המוכר מסרב ליתן את האתרוג במתנה על הקונה להעלות את מחיר הלולב ע"י שיכלול (יבליע) בתוכו את דמי האתרוג (כמו מבצע קנה...קבל...).

אבל אומרת הגמרא שאין בעיה לתת למוכר מעות בסכום מוגבל של מזון ג' סעודות. מדוע? – כי סביר להניח שסכום זה הנצרך לו למחייתו ינוצל מיידית ולא קיים חשש שלא יבוער. שואלת הגמרא הלוא שנינו בברייתא שניתן לקחת פירות שביעית בסכום בלתי מוגבל ובלבד שיהיה מן ההפקר? – מתרצת הגמרא שקיימת ברייתא המלמדת אותנו שסכום קניית פירות שביעית כן מוגבל ובכמה? - "בְּכָדֵי מֶן". ומסבירה הגמרא שבמילה מן מלשון מזון, התכוונו לכדי מזונו של אדם, קרי, ג' סעודות.